

Tradice spojená s oslavami Nového roku

Židovská komunita v Praze

Vendula Segerová

Oslavy Nového roku v židovském kalendáři jsou důležitou součástí života i v moderní společnosti. Období Nového roku, jeho formální průběh, liturgii, reflexi liturgie jako součást identity a současně oslavy v blízké rodině, mezi příbuznými a známými jsem sledovala v prostředí pražské židovské komunity.¹ Náboženství samo při probíhající obnově vytyčuje řadu rituálů, které jsou symboly. Jedním z nich je i oslava Nového roku. Pro většinu aktérů oslav židovské komunity v Praze je to oslava nová, kterou musí přijmout a zažít. Základní otázkou, kterou jsem si položila, je, jak tito lidé oslavu přijímají, zda se jedná o náboženský příkaz, jak samotnou oslavu modifikují a jaký význam oslavě oni sami přikládají. Úvodem stručně seznámím se současnou situací pražské židovské obce, dále se věnuji pojetí Nového roku podle náboženského zákona a konečně bude následovat Nový rok pražských Židů. Zjišťovala jsem, zda mají lidé povědomí o tomto svátku, jaký význam má pro současnou pražskou židovskou rodinu, slaví-li jej, pak jakým způsobem, a především jsem chtěla zachytit rozdíly mezi pojetím oslav ortodoxní a sekulární části komunity.²

Pro židovskou komunitu v Praze konce 20. a počátku 21. století je charakteristická obnova náboženského života, který byl velmi intenzivně narušen, a to nejen čtyřicetiletým obdobím komunistické vlády v bývalém Československu. Obnovuje se však i život komunity bez náboženského

¹ Pražská židovská obec čítá dnes necelých 1600 členů. Členem obce dnes může být Žid podle halachy (halacha = náboženský zákon). Podle halachy je Židem ten, kdo se narodil ze židovských rodičů (konkrétně ze židovské matky) nebo konverzí (heb. gijur přijal podle židovského zákona judaismus).

² Výzkum jsem realizovala metodou opakovaných řízených rozhovorů a metodou zúčastněného pozorování v letech 1996–2001, při němž jsem se v průběhu těchto pěti let sama osobně účastnila mnoha akcí náboženského i společenského života komunity.

podtextu.³ Z průzkumu konaného v letech 2000/2001 Pražskou židovskou obcí vyplývá, že 20 až 25 procent respondentů⁴ lze pokládat za Židy hlásící se k tradičním hodnotám. Většina členů Pražské židovské obce se neztotožňuje s tradičním židovstvím. Hebrejským ekvivalentem pro tuto většinu pražských Židů je pojem *chiloni* čili člověk nenáboženský.

Centrem Pražské židovské obce a celého židovského života dnes je objekt bývalé židovské radnice v centru Prahy. V čele kultovního oddělení stojí pražský a vrchní zemský rabín Karol Efraim Sidon (od roku 1992). Současný rabín si klade za cíl vytvořit podmínky, aby lidé mohli své tradice dodržovat. Nikoho nechce nutit k ortodoxnímu dodržování náboženských předpisů (ač sám je rabínem ortodoxním). Chce dbát na to, aby si židovská obec zachovala židovského ducha, charakter nejen pokud jde o náboženství, ale i kulturu, národnost a podobně, což vychází z hlubších kořenů, ne povrchně náboženských.⁵ Během výzkumu jsem zachytila mnoho názorů, že problém židovské obce spočívá v její neortodoxnosti v čele s ortodoxním rabínem.

Oslava Nového roku podle židovského náboženského zákona

Život ortodoxní části komunity je určen především náboženským kalendářem⁶ – tedy svátky. Nový rok (heb. Roš ha-šana)⁷ Židé slaví dva dny,⁸ a to na počátku sedmého měsíce v kalendáři – 1. a 2. tišri,⁹ oslavy vycházejí na září či říjen. V roce 2001/2002 se počítá rok 5762 podle Bible od stvoření člověka. Nový rok patří ke svátkům, jichž se aktivně účastní i větší část sekulární části komunity.

Co je Nový rok v židovském náboženském pojetí? Jsou to narozeniny

³ Židovská obec v Praze provozuje penzion, domov seniorů, denní stacionář, program domácí péče, mateřskou školku, základní školu, gymnázium.

⁴ Členů židovských obcí v České republice.

⁵ Sidon, E. K.: *Když mluví, tak v Jeruzalémě*. Praha 1997, s. 104.

⁶ Židovský systém kalendáře, hebrejsky „luach ha-šana“, je lunisolární, tj. měsíce se počítají podle měsíčního cyklu a roky podle slunečního. Protože měsíční cyklus trvá zhruba 29,5 dne, skládá se normální rok ze dvanácti lunárních měsíců o střídavě 30 a 29 dnech, což udává součet 354 dní. Průběžně se tento systém vyrovnává se solárním kalendářem vložením jednoho měsíce. Od poloviny 4. století se používá stálého kalendáře založeného na výpočtech. Podle židovského počítání den začíná a končí západem slunce.

⁷ Doslova překlad z hebrejštiny „hlava roku“.

⁸ Ki-Tov E.: *Sefer ha-Toda*, Jeruzalém, Eliahu Ki-Tov 1976, s. 125. Podle Tóry byl Nový rok jednodenním svátkem, v období prvních proroků opraveno na dvou denní jak v diaspoře, tak v Izraeli.

⁹ Měsíc tišri je v židovském kalendáři sedmým měsícem. Prvním měsícem je měsíc nisan (na jaře).



Josef Wallersteiner: Novoroční přání pro rok 1932, lept/papír, 200 x 150 mm, z majetku pražského pohřebního bratrstva. Židovské muzeum v Praze

světa; Židé slaví den, ve kterém Bůh dokončil stvoření tohoto světa tím, že stvořil Adama, prvního člověka.¹⁰ Z náboženského hlediska je svátek charakterizován svými třemi jmény: Den troubení¹¹ (na beraní roh),¹² Den soudu¹³ a Vzpomínkový den.¹⁴

Po bohoslužbě první večer si Židé žehnají „Ať jsi zapsaný/á a zapečetěný/á do dobrého roku“. Věří, že v tento den stojí před Bohem k posouzení. Jsou-li toho hodni, Bůh je na následující rok zapíše do „Knihy života“.

¹⁰ *Chinuch*, 2001, č. 3, Chabad Lubavič Praha, s. 8.

¹¹ Heb.: Jom trua.

¹² Heb.: Šofar.

¹³ Heb.: Jom ha-din.

¹⁴ Heb.: Jom ha-zikaron.

Za deset dní v Den Smíření¹⁵ je kniha zapečetěna. Věřící se v tomto období velmi horoucně modlí, neboť modlitbou a dobročinností během těchto deseti dnů od Nového roku do Dne Smíření si mohou zasloužit Boží požehnání do příštího roku.

Na Nový rok věřící v synagoze poslouchají zvuk alespoň prvních třiceti troubení na beraní roh. Tento nástroj má mnoho významů. Kromě jiného vyhláší Boha za krále vesmíru; probouzí k pokání a návratu k Bohu; připomíná beraní roh, který zněl u hory Sinaj, když Židé přijali Boží přikázání; představuje jednoduchý, prvotní výkřik z hloubky duše. Ohlašuje také volání „velkého beraního rohu“, jež Bůh rozezvučí při příchodu Mesiáše, který vyvede Židy z exilu do Svaté země.

Mezi další obřady na Nový rok patří „odhazování“¹⁶. První den Nového roku, po odpolední modlitbě věřící navštíví nádrž s vodou, či rybník, ve kterém jsou živé ryby. V pražském prostředí jdou věřící společně k řece Vltavě, odříkají modlitbu „tašlich“ – (čes.: odhodíš), a tak symbolicky odhazují své hříchy. Zvláštním zvykem pražského prostředí je také symbolické vysypávání kapes plných drobků chleba do vody; taktéž symbolizuje odhazování hříchů. Ryby nikdy nezavrou oči, proto jsou pro Židy symbolem nekonečné Boží bdělosti.¹⁷

Na Nový rok je zvykem jíst pokrmy, které symbolizují sladkost, požehnání a hojnost. Na novoročním stole nesmí chybět med. Do medu se nejprve namáčí sváteční chléb,¹⁸ a potom se jí kousek jablka rovněž namočený do medu. Mezi jiné zvyky patří konzumace rybí hlavy, granátových jablek a mrkve, symboly vůdcovství¹⁹ a požehnání.²⁰

Nový rok věřících v prostředí Pražské židovské komunity

Oslavy Nového roku mají v komunitě zcela jinou atmosféru než svátky slavené v průběhu roku. Nový rok je svátkem citlivé rovnováhy mezi židovskou pevnou vírou v Boží milosrdenství a zároveň strachem z vědomí nepřiměřenosti vlastních vykonaných skutků. Tato charakteristika je typická pro celé období jednoho měsíce předcházejícího příchod Nového

¹⁵ Heb. Jom kippur.

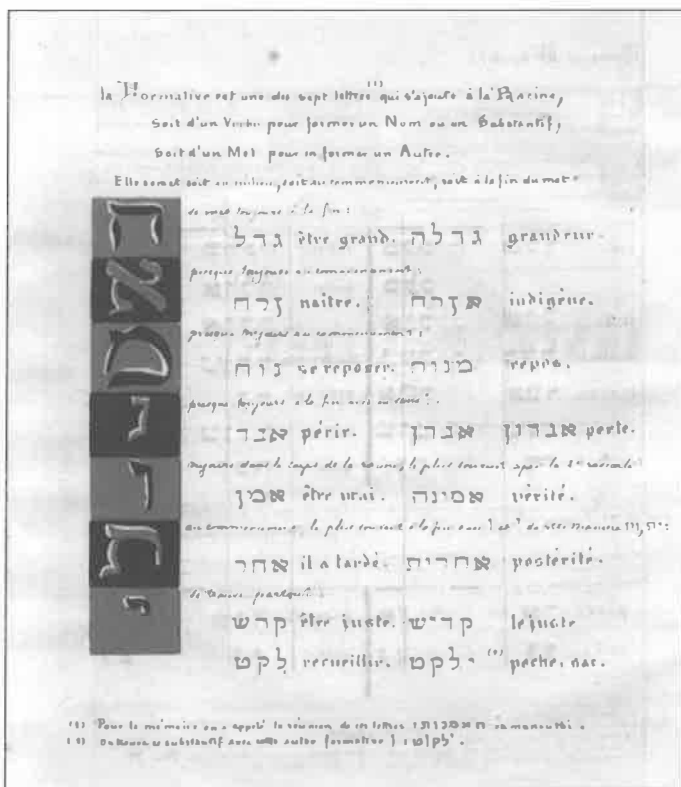
¹⁶ Heb.: tašlich.

¹⁷ Zvyk „odříkat tašlich“ není založen na starověkých pramenech; vznikl teprve ve středověku mezi Aškenázi, i když se od té doby rozšířil mezi většinu židovských komunit.

¹⁸ Heb.: Chala.

¹⁹ Dt 28,13.

²⁰ Ki-Tov E.: *Sefer ha-Toda*, Jeruzalém, Eliahu Ki-Tov 1976, s. 178.



Titulní list rukopisu Sefer ha-tašlich, 1829. Židovské muzeum v Praze

roku,²¹ Nového roku a deseti dnů následujících až do Dne smíření. Ostatní svátky během roku jsou naplněny hlavně radostí a veselím, období Nového roku sebezpytováním, vyrovnáním se s lidmi a s Bohem.

V předvečer svátku Nový rok se věřící (ale v mnohem větší míře než je při jiných svátcích v obci obvyklé i sekulární) Židé scházejí ke slavnostní bohoslužbě ve Staronové synagoze, Jeruzalémské synagoze, v modlitebně centra Bejt-Chabad a výjimečně i ve Španělské synagoze.

Většina má své oblíbené místo a upřednostňovaný způsob bohoslužby. Staronová synagoga je tradiční modlitebnou židovské obce s ortodoxní modlitbou, místem modlitby vrchního pražského a zemského rabína, vyslaného rabína izraelského²² a většiny představených obce (jsou-li nábožensky

²¹ Měsíc elul.

²² Izraelský rabín je již potřetí oficiálně vyslán z Izraele na období dvou až tří let jako pomoc při obnově židovské tradice především v řadách mládeže.



Novoročenka. Uprostřed šofar, 2001

založení). Do Staronové synagogy také přichází mnoho členů židovské obce, ať už se modlí (takových je menšina), či svou přítomností vyjadřují účast v oslavách Nového roku. Bezespору většinu zde ve sledovaných letech s rostoucí tendencí tvoří zahraniční návštěvníci – Židé – turisté z celého světa i z Izraele. Jejich zájem přitahuje především ona světově proslulá budova synagogy.²³ Pro ženy je zde modlitba obtížnější, neboť v ženské části této konkrétní synagogy je špatně slyšet a vidět lze jen malými okénky,²⁴ která ovšem nikdy nestačí uspokojit zájem modlících se žen o průběh modlitby. Před vstupem do synagogy přísně hlídá v období bohoslužby

²³ Staronová synagoga je nejstarší funkční synagogou v Evropě. Postavena v roce 1297.

²⁴ Ženská část synagogy byla dostavěna až o mnoho později (16. století) než hlavní loď, ve které je mužská část.

bezpečnostní služba, která umožní vstup do objektu pouze jedincům, kteří prokáží úmysl „jít se modlit“.

Modlitebna v centru Bejt-Chabad je otevřena a přístupna všem Židům. Vyhledávají ji převážně cizinci usazení v Praze (Izraelci, Američané). Ortodoxní modlitba je zde pružnější, rychlejší než ve Staronové synagoze. Ženská část je pouze symbolicky oddělena průsvitným závěsem a pro ženy je účast na modlitbě naprosto dostupná. I zde je v období novoročních svátků více turistů než obvykle, ovšem nesrovnatelně méně než ve Staronové synagoze.

Po slavnostní modlitbě následuje sváteční večeře; část účastníků modlitby odchází na večeři připravenou na židovské obci; část má večeři již přichystanou doma. Sváteční večery na obci mají hezkou tradici i atmosféru. Při novoročních oslavách je obecní košer restaurace zcela zaplněna jak místními (menší část), tak turisty. V novoročním období jsou zvlášť významné rodinné a přátelské vazby. Ke stmelujícím prvkům komunity patří novoroční zvyk uspořádání slavnostních jídel pro příbuzné a přátele. Pražští Židé se shodují na novoroční symbolice v podobě medu (sladké – pro sladký nový rok), beraního rohu (pro většinu na prvním místě, bývá často zobrazován na novoročních přáních, jakoby Nový rok rovná se „šofar“ – beraní roh). Dále mnoho lidí uvedlo hlavu ryby a granátové jablko, s tím že hlava ryby je na stole při slavnostní večeři (u věřících), ale nejí se, granátové jablko se jí. Tyto symboly již nejsou tolik známé jako ostatní. Zde je na místě připomenout, že pražská obec patří mezi obce aškenázské,²⁵ kde tradice symbolických pokrmů není tak široká jako u sefardských obcí.²⁶ Po požívání symbolických novoročních pokrmů (nad každým z nich se pronáší požehnání) následuje masité²⁷ novoroční menu, které není univerzální, ovšem je tradiční v jednotlivých rodinách.²⁸ Všichni dotazovaní se shodují, že jejich tradice se v posledních letech obnovuje, že se i před

²⁵ Aškenázští Židé – hebrejsky Aškenazim – doslova „obyvatelé Aškenázu“. V raném středověku byl Aškenáz ztotožňován s Německem. Termín s rozšířeným obsahem označoval poměrně kompaktní komunitu Židů ve východní Evropě a jejich potomky jinde jako Aškenazim. V širším slova smyslu se tohoto názvu používá pro celý komplex aškenázské kultury, právní pojmy, zvyky, náboženské tradice a sociální instituce v protikladu ke kulturnímu světu Sfaradim (Židů španělského a portugalského původu).

²⁶ Sefardští Židé – hebrejsky Sfaradim – doslova „obyvatelé Sefardu“, což je místo, o němž se zmiňuje Bible a které bylo později identifikováno jako Španělsko nebo Pyrenejský poloostrov. Výraz Sfaradim označuje Židy odvozuující svůj původ od předků, kteří žili až do vyhoštění v roce 1492–1497 ve Španělsku a v Portugalsku. Vliv Sefardů pronikl zejména mezi Italské, balkánské a orientální židovstvo.

²⁷ Masité na rozdíl od mléčného je považováno za slavnostní.

²⁸ Složení pokrmů je naprosto libovolné, podléhá pouze rodinné tradici, je ovšem záležitostí osobní volby rodiny.

samotným svátkem „snaží něco naučit“, tradice je naučená z různých zdrojů – hlavně odpozorovaná od věřících především ze zahraničí, kteří se vyskytují v Praze – dále čtením knih a více z internetu, kde se mohou připravit na svátky, modlitbu i najít různé zajímavosti či příběhy týkající se svátku. Novoroční období nepatří mezi nejoblíbenější v roce (většina se shodla, že nejraději mají jarní svátek pesach), ovšem jeho výjimečnost spatřují v obrácení se do sebe sama; zatímco ostatní svátky v židovském kalendáři jsou plné bujarého veselí, novoroční období sebezpytování. Podle některých k náladě svátku připívá i podzimní období „plné melancholie“. Většina pražských věřících slaví svátky s přáteli v domácím prostředí. K novoroční hostině patří i novoroční tradiční židovské písně, které zpívá rodina společně s přáteli i dětmi během i po skončení slavnostní večeře.

Skupina, která se za věřící nepovažuje, ale má povědomí o židovském Novém roce, se často schází rovněž s přáteli, někteří jdou první večer i do synagogy na modlitbu, společně povečeří. Jediné, co si i tato skupina dopřeje, je med, ostatní pravidla (včetně pravidel kašrutu)²⁹ přenechávají věřícím. Někteří vědí, že by se „měly“ slavit dva dny svátku, ale nedělají to. Nový rok nevěnují modlitbám, ale odpočinku.

Svátky jsou v judaismu vždy především rodinnou záležitostí a i v Praze se tato tradice pomalu obnovuje. Velkou zásluhu na tom mají mladé páry, které již uzavíraly manželství s cílem vybudovat tradiční židovský domov; a neméně i zmiňovaná rodina ortodoxního rabína z Izraele, která nechává nahlížet po dobu dvou let do tradiční židovské domácnosti a je tak pro zájemce nejlepší školou.

Oslava Nového roku v pražském prostředí

V pražském prostředí nelze hovořit o nepřetržité tradici židovských novoročních oslav předávané z generace na generaci. Jedná se o tradici v posledních letech obnovenou, naučenou z různých zdrojů. Novoroční obřad, počínaje společnou modlitbou v synagoze, přes slavnostní večeři první i druhý den svátku, troubení na beraní roh či zvyk „tašlich – odhodíš“, je v mnoha dostupných případech do značné míry kopírován podle vzorů většinou izraelských věřících rodin, které tak pražským zájemcům umožní obnovení tradičního pojetí svátků v judaismu. Kromě vlivů izrael-

²⁹ Košer – heb. kašer – doslova rituální způsobilost. Termín označující náboženskou platnost u některého předmětu či potřeby podle židovského zákona; zejména v případě potravin.



Josef Wallersteiner: Novoroční přání pro rok 1932, lept/papír, 200 x 150 mm, z majetku pražského pohřebního bratrstva. Židovské muzeum v Praze

ských jsem zaznamenala mírný vliv židovské tradice, která byla dodržována poměrně přísným způsobem v Podkarpatské Rusi – dnešní Ukrajině. V Praze dosud žije několik Židů, kteří odsud přišli po druhé světové válce a trvale se zde usadili. Mezi nimi působí i učitel náboženství mající značný vliv na mladou generaci, která se o náboženství zajímá. Tento vliv spočívá v předávání ortodoxní tradice spolu s kulturním dědictvím, žáci dle vyprávění mohou vidět, že tímto náboženským způsobem opravdu tato konkrétní rodina žila (před druhou světovou válkou). Pro většinu českých Židů vychovaných ateisticky je v počátcích jejich studia představa dodržování tradiční formy velmi složitá a v praktickém životě neuskutečnitelná. Ovšem velmi důležitá je opět poznámka, že zájem o tradiční židovství v současné době projevuje menšina členů pražské obce,³⁰ menšina pro výzkum dostupnější.

³⁰ Podle posledního průzkumu Pražské židovské obce 2000/2001 se jedná o 25–25 % respondentů. Počet tradičních rodin je v jednotkách, maximálně několika desítkách.

Tito lidé se totiž na rozdíl od ostatních pravidelně scházejí a sdílejí společné tradice podle židovského kalendáře. Zde lze hovořit o obnovování přerušené tradice či dodržování zvyků judaismu. Druhá větší skupina vnímá židovství jako kulturní dědictví a příslušnost k národu. Je možné říci, že převážná většina členů Pražské židovské obce chápe židovství jako záležitost čistě etnickou, přestože to veřejně a často ani sami sobě nejsou ochotni přiznat.

Židovská identita v Praze naskočila, ovšem její ritualizovaná složka je v místním prostředí cizí. Členové většinou ani nevědí, jakým způsobem se k ní vrátit. Většina členů Pražské židovské obce oslavu Nového roku v židovském pojetí pro svou sebeidentifikaci nepotřebuje.

Literatura:

- Bible. Praha: Česká biblická společnost 1995.
Fishbane, M. A.: *Judaismus, Zjevení a tradice*. Praha 1996.
Jewish Customs and Traditions. Prague: The Jewish Museum in Prague 1998.
Kicur šulchan aruch. Jeruzalém 1997.
Kirchner, P. Ch.: *Judisches Ceremoniel oder Beschreibung dererjenigen Gebrauche....*
Nurnberg 1724.
Ki-Tov, E.: *Sefer ha-Toda*. Jeruzalém 1976.
Newman, J. – Sivan, G.: *Judaismus od A do Z*. Praha 1998.
Pěkný, T.: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2001.
Picart, B.: *Heilige Ceremonien*. Zurich 1748amir.
Rosh hashanah. New York: Mesorah Publications, Ltd. 1997.
Weber, J.: *Jewish identities in the New Europe*. London 1994.
Židé. Dějiny a kultura. Praha 1997.

Tradition of the New Year Celebration

Jewish community in Prague

Vendula Segerová

The New Year celebration is an important part of the Jewish calendar and also in modern society. This study deals with the New Year, its formal celebration, liturgy and reflection of the liturgy as a part of a Jewish identity. It also deals with the celebration in the family and friends in the Prague Jewish community.

The beginning briefly describes the current climate of the Prague Jewish community. Reestablishment of religious life is typical for the end of 20th and beginning of the 21st century. The life of the community without the religious aspects is reestablished as well.

The study continues with describing the New Year by the halachic (religious law) standarts. The New Year is celebrated over two days – the 1. and the 2. of Tishri (September or October). The year 2001/2002 corelates to the Jewish year of 5762 which is counted since the creation of man. The New Year is connected with many special traditions – especially at home; for example: eating symbolic foods (honey, carrot, dates, fish...), shofar blowing, tashlich etc.

What follows is the discussion of the New Year in the Prague Jewish community. There is celebrating in the synagogue, at home, preparing for Yom Kippur.

Prague has seen a reestablishment of the tradition that was interrupted by the shoa and forty years of the communist period. Most of the members of the community feel they do not need the New Year celebration to define their self – identity.